

OBSAH

Seznam použitých symbolů	9
1. Úvod	11
2. Chaos v hamiltonovských systémech	17
2.1. Úvod	17
2.2. Hamiltonova funkce, kanonické rovnice a kanonické transformace	19
2.2.1. Hamiltonova–Jacobiho rovnice	20
2.2.2. Hamiltonián časově nezávislý a časově závislý	21
2.2.3. Fázový tok	21
2.2.4. Souřadnice akce–úhel	22
2.2.5. Integrabilní systémy	23
2.3. Ergodické systémy a systémy s mísením	24
2.3.1. Ergodické systémy	24
2.3.2. Systémy s mísením	26
2.4. Slabě neintegrabilní hamiltonovské systémy, teorie KAM a existence vnitřní stochastičnosti (deterministického chaosu)	39
2.5. Poincarého základní problém dynamiky; průběh fázové trajektorie slabě neintegrabilního hamiltoniánu poblíž separatrixy, vznik ergodické vrstvy	48
2.6. Globální stochastičnost; numerické experimenty a aplikace deterministického chaosu ve fyzice vysokoteplotního plazmatu	60
2.6.1. Hénonův–Heilesův hamiltonián	61
2.6.2. Aplikace deterministického chaosu ve fyzice vysokoteplotního plazmatu	64
2.6.2.1. Vnitřní stochastičnost interakce elektromagnetické vlny, šířící se plazmatem v homogenním magnetickém poli, s částicemi plazmatu	65
2.6.2.2. Interakce vysokofrekvenčního pole s částicemi zachycenými v magnetické nádobě zrcadlového typu; stochastický ohřev	71
2.6.2.3. Interakce vysokofrekvenčního pole s toroidálně zachycenými částicemi v tokamaku	78
2.6.2.3.1. Vnitřně stochastická interakce alfvénovské vlny s toroidálně zachycenými částicemi	83
2.6.2.3.2. Vnitřně stochastická interakce dolně hybridní vlny s toroidálně zachycenými částicemi alfa	92
2.6.2.4. Stochastizace dolně hybridní vlny v tokamaku	97
2.7. Závěr	110
2.8. Dodatky ke kapitole 2	112
2.8.1. Některé aplikace deterministického chaosu v astronomii	112
2.8.2. Gödelův teorém a důkaz náhodnosti systému	117

2.8.3. Poznámky ke stochastičnosti kvantových systémů	118
2.8.4. Několik poznámek ke kulečnickovému problému	131
2.8.5. Hierarchie chaosu	133
Literatura	135
3. Vybrané partie z teorie dynamických systémů	139
3.1. Základní pojmy. Dynamické systémy se spojitým a diskrétním časem	139
3.2. Ljapunovovy exponenty	144
3.3. Poincarého zobrazení	145
3.4. Smaleho podkova	147
3.5. Hyperbolické dynamické systémy	149
3.6. Symbolická dynamika	154
Literatura	156
4. Chaos disipativních systémů	157
4. Úvod	157
4.2. Homoklinické struktury. Chaotické atraktory	162
4.3. Invariantní pravděpodobnostní míry	167
4.4. Dimenze chaotických atraktorů	172
4.5. Entropie dynamických systémů	174
4.6. Hydrodynamická nestabilita a turbulence	177
4.6.1. Formulace úlohy o hydrodynamické stabilitě	177
4.6.2. Redukce na konečnědimenzionální dynamický systém	180
4.6.3. Konstrukce invariantních variet v úloze o hydrodynamické nestabilitě	183
4.6.4. Aproximace rovnic hydrodynamiky. Galerkinova metoda	185
4.6.5. Systémy hydrodynamického typu	187
4.6.6. Strukturální stabilita a bifurkace	192
4.6.6.1. Bifurkace k novému rovnovážnému stavu	197
4.6.6.2. Bifurkace k periodické trajektorii	199
4.6.6.3. Bifurkace od periodické trajektorie. Generace invariantních anuloidů (torů)	200
4.6.6.4. Subharmonické bifurkace	203
4.6.6.5. Feigenbaumův jev	204
4.6.7. Generace turbulence	209
4.6.7.1. Landauův-Hopfův model	217
4.6.7.2. Newhousovo-Ruelleho-Takensého model	220
4.6.7.3. Feigenbaumův model	221
4.6.7.4. Pomeauho-Mannevilleho model	225
4.6.8. Vliv šumu na limitní hustotu pravděpodobnosti a na scénáře turbulence	230
4.6.9. Matematické modely turbulence a experiment	235
4.6.10. Lorenzův model	240
4.6.10.1. Jednoduchá stacionární a periodická řešení	245
4.6.10.2. Složité limitní cykly	250
4.6.10.3. Smaleho podkova v Lorenzově modelu	254
4.6.10.4. Chaotický atraktor v Lorenzově modelu	257
4.6.10.5. Topologický model Lorenzova atraktoru	265
4.6.11. Turbulence v matematických modelech geofyzikální hydrodynamiky	276
4.6.11.1. Úvod	276
4.6.11.2. Jednoduchý kvazigeostrofický model geofyzikálního proudění	277
4.6.11.3. Bifurkační analýza modelu. Generace turbulence	281

4.6.11.4. Porovnání modelu s Lorenzovým systémem	293
4.6.11.5. Analýza výkonových spekter modelu geofyzikální hydrodynamiky. Existence chaotického atraktoru	294
4.6.11.6. Jednoduchý model konvektivních pohybů, jeho bifurkační analýza a aplikace v geofyzikální hydrodynamice	300
4.6.11.6.1. Úvod	300
4.6.11.6.2. O hydrodynamické interpretaci pohybových rovnic těžkého setrvačnicku	301
4.6.11.6.3. Model konvekce s přihlédnutím ke tření a výměně tepla v tekutině	304
4.6.11.6.4. Model Rayleighovy konvekce a jeho vztah k Lorenzovu modelu	305
4.6.11.6.4.1. Rovnovážné stavy. Výsledky lineární teorie	306
4.6.11.6.4.2. Režim „měkké“ perturbace. Samobuzené oscilace	309
4.6.11.6.4.3. Režim „tvrdé“ perturbace. Samobuzené oscilace	312
4.6.11.6.4.4. Stochastický režim	317
4.6.11.6.5. Model tepelné konvekce v poli Coriolisových sil	319
4.6.11.6.6. Odezva modelu interakce baroklinních vln a zonálního toku na periodický průběh toku tepla	322
4.6.11.6.6.1. Přeskoky mezi kvazistacionárními režimy systémů hydrodynamického typu	322
4.6.11.6.6.2. Možný mechanismus „dělení frekvence“ v systémech geofyzikální hydrodynamiky	325
4.6.11.6.6.3. Fáze sledu atraktorů modelu interakce baroklinních vln a zonálního toku s periodickým (sezonním) průběhem toku tepla	327
4.6.11.6.6.4. Superpozice tripletů a kaskádní proces přenosu energie v turbulentním toku	334
Literatura	343
5. Dodatky	345
5.1. Počítání dimenze atraktorů z časových řad	345
5.2. Zvláštnosti „klimatického atraktoru“	351
5.3. Pohyb dynamického systému v okolí separatrixy	358
5.3.1. Úvod. Homoklinické body	358
5.3.2. Pohyb v okolí homoklinických bodů a „pekařská transformace“	362
5.3.3. Melnikovovo kritérium protínání separatrixy	365
5.3.3.1. Aplikace Melnikovova kritéria	368
5.3.3.1.1. Dvojdímenzionální disipativní zobrazení	368
5.3.3.1.2. Proudění dokonalé tekutiny a turbulence	369
5.3.4. Dynamika disipativních zobrazení v okolí přechodu od regulárního pohybu k chaotickému	374
5.3.5. Slabě kontrahující dynamické systémy a atraktory galerkinovských aproximací Navierovy–Stokesovy rovnice	378
5.4. Příklady aplikace teorie deterministického chaosu v nehydrodynamických systémech	380
5.4.1. Generátor van der Polova typu	380
5.4.2. Model magnetického pole Země. Rikitakovo dynamo	384
5.4.3. Nelineární parametricky perturbovaný oscilátor a rotátor	395
5.4.3.1. Úvod. Metoda „pomocných zobrazení“ a úloha o zobrazení mezikruží do sebe	395
5.4.3.2. Fázové portréty oscilátoru a rotátoru	399
5.5. Generace stochastičnosti v jednoduchém kvazigeostrofickém orografickém modelu interakce baroklinních vln a zonálního toku. Atmosféra jako soubor nelineárních oscilátorů	412
5.6. Aplikace algebraických metod v teorii turbulentní difuze	423

5.6.1. Okruhy a algebry pozorovatelných. Minimální Lieova–Jordanova algebra pozorovatelných	423
5.6.2. Nekanonický přechod mezi dvěma hamiltoniány	425
5.6.3. Minimální algebra pozorovatelných a kinetický model turbulentního přenosu	426
Literatura	430
6. Závěrečné poznámky	432
Literatura	439
Rejstřík	440